

Stockholms
universitet

Kriminologiska institutionens remissvar på

SOU 2021:43, *Ett förstärkt skydd mot sexuella kränkningar*.

Remissvaret begränsas förutom några allmänna synpunkter till förslagen att höja minimistrafvet för våldtäkt från 2 till 3 år, förslaget att avskaffa böter i straffskalan för köp av sexuell tjänst och straffskärningen för sexualbrott på distans.

Sammanfattning av remissvaret

Kriminologiska institutionen avvisar förslagen att höja minimistrafvet för våldtäkt från 2 till 3 år och för köp av sexuell tjänst från böter till fängelse. Institutionen avstår från att ta ställning till förslaget om straffskärning vid distansbrott. Skälen till institutionens ställningstagande här är att olika problem med straffskärningarna inte beaktats av utredningen. De rör frågan om ekvivalens, utvidgningen av våldtäktsbegreppet och risken för ytterligare straffskärningar som en konsekvens av lagstiftningsförslagen.

Direktiven

Direktiven till utredningen följer den nya trenden för direktiv där det inte är en fråga som ska utredas utan att resultatet bestäms redan från början. I detta fall ska straffminimum för våldtäkt och köp av sexuell tjänst höjas. Enligt direktiven ska utredningen även oavsett ställningstagande lämna förslag till ett nytt brott, grovt sexuellt ofredande.

Direktiven anger som ett skäl till att straffen för sexualbrott bör skäras vikten av ekvivalens och proportionalitet, här i förhållande till andra våldsbrott. Detta skäl för straffskärningar har blivit allt vanligare i direktiv till utredningar. Regeringen skaffar sig med detta argument ett *perpetuum mobile* för straffskärningar. På vilket sätt straffen för sexualbrott och särskilt våldtäkt inte är ekvivalent med straffen för t.ex. våldsbrott anges dock inte.

Ett annat skäl för behovet av straffskärning som anges i direktiven är "den förändrade synen på sexualbrott som kommit till uttryck i den allmänna debatten". Vad detta närmare syftar på är oklart. Om direktiven här menar en förändring av det allmänna rättsmedvetandet saknas empiriskt stöd för ett sådant påstående. Även om det över en längre tidsperiod är rimligt att hävda att den allmänna synen på kränkning av den sexuella integriteten skärpts, finns det alltså inte empiriska belägg för att en sådan förändring av det allmänna rättsmedvetandet motsvarar den höga takt varmed straffen under senare tid skärpts för olika sexualbrott.

Enligt direktiven för köp av sexuell tjänst ska böter utmönstras ur straffskalan. Som ett skäl för straffskärningen slås fast att köp av sexuell tjänst "ska inte förekomma i vårt samhälle".

Det är något oklart vad detta påstående implicerar. Ska det förstås som att varje straffskärpning är motiverad eftersom Sverige ska bli prostitutionsfritt? Skiljer sig här köp av sexuell tjänst från andra brott?

Ett ytterligare skäl för straffskärpning är att "prostitution utgör (...) ett allvarligt hinder mot social jämlikhet och jämställdhet mellan könen". Om det är strafflagstiftningens uppgift att bidra till dessa allmänna politiska mål, öppnas möjligheten för kraftiga straffskärpningar för andra brott och även för kriminaliseringar. En fråga som inställer sig är också varför ett brott som hotar så centrala politiska värden ska ha ett straffminimum som innebär endast 14 dagars fängelse. Varför inte 6 månader, 1 år eller ännu högre straffminimum?

Våldtäkt

Sedan början av 1980-talet har straffet för våldtäkt höjts eller våldtäktsbegreppet utvidgats sex gånger. Den föreslagna straffhöjningen innebär om den blir lag en sjunde förändring av våldtäktsbrottet i en mer straffande riktning under fyra decennier.

Utredningen argumenterar väl för varför straffminimum för våldtäkt inte bör höjas. Den skärpta synen på sexualbrott har redan fått genomslag i lagstiftningen. En höjning av minimistraftet för våldtäkt till 3 år skulle innebära det klart högsta minimistraftet för ett brott av normalgraden i brottsbalken. En generell straffskärpning bedöms heller inte leda till minskad brottslighet – något som gör betänkandets titel, "Ett förstärkt skydd mot sexuella kränkningar", lite märkligt. Trots detta föreslår utredningen en höjning av minimistraftet. Det enda skäl som anges är att riksdagen står bakom en sådan skärpning. Om detta är ett tillräckligt skäl förefaller utredningen vad gäller våldtäkt överflödigt. Det skulle ha räckt med att en departementstjänsteman ändrat siffran 2 till 3 i lagtexten och sedan presenterat propositionen.

I det särskilda yttrandet i utredningen visas väl att hänvisningen till ekvivalens i förhållande till andra brott framstår som skäligen godtycklig och t.o.m. orimlig. Minimistraftet för grov misshandel är 1 ½ års fängelse. Det särskilda yttrandet återger skälen för att en misshandel ska anses som grov: "... det (ska) särskilt beaktas om gärningen var livsfarlig eller om gärningsmannen har tillfogat en svår kroppsskada eller allvarlig sjukdom eller annars visat särskild hänsynslöshet eller råhet (3 kap. 6 § BrB)". Dessa rekvisit ställs mot en inte ovanlig dom för våldtäkt som består av "fingrar i underlivet". När nu utredningen föreslår ett straffminimum för våldtäkt som innebär ett dubbelt så långt fängelsestraff för våldtäkt som för grov misshandel, lägger man också upp till direktiv för en straffskärpning av grov misshandel med hänvisning till ekvivalens i förhållande till våldtäkt.

Utredningen har inte kunnat presentera rimliga skäl för varför minimistraftet för våldtäkt ska höjas. Utredningen har heller inte tillräckligt angett de negativa konsekvenserna av en höjning av straffminimum. Kriminologiska institutionen ansluter sig i denna fråga till det särskilda yttrandet.

Köp av sexuell tjänst

Enligt direktiven ska böter utmönstras ur straffskalan för köp av sexuell tjänst. Som skäl anges bl.a. att brottet innebär skador för såväl den enskilda som för samhället. Direktiven

bygger då på ett antagande att en höjning av straffminimum minskar köpen av sexuell tjänst. Om en sådan effekt kan förväntas behandlas inte av alls av utredningen.

Utredningen hänvisar upprepade gånger till att uppdraget är att slopa böter i straffskalan. I så fall behövs inga ytterligare argument utan utredningens uppdrag blir bara att hitta en juridisk form för detta. Dock anser sig utredningen nödgad att ge ytterligare stöd åt höjningen av minimistraffet. Köp av sexuell tjänst sägs därför innebära ett hänsynslöst och cyniskt utnyttjande av andra människor och en kränkning av den prostituerades människovärde. Det må så vara, men gällde inte detta även tidigare? Har det skett någon förändring i allmänhetens syn på köp av sexuell tjänst eller har de allvarigare fallen av brotten ökat?

Utredningen anför även här ekvivalensargumentet. Att böter är straffminimum antas bero på att det vid kriminaliseringen också var straffminimum för förförelse av ungdom. Då böter nu utmönstrats ur straffskalan för detta brott, ser utredningen det som rimligt att så sker också för köp av sexuell tjänst. Detta är ett ytterligare exempel på hur skärpning av straffet för ett brott blir ett argument för att också skärpa straffet för ett annat brott. Utredningen tar inte upp problemet med denna typ av argumentering. Utredningen för heller inte något mer principiellt resonemang om det rimliga i att köp av sexuell tjänst nu ska leda till fängelse.

Kriminologiska institutionen anser inte att tillräckliga skäl getts för en höjning av straffminimum för köp av sexuell tjänst.

Sexualbrott på distans

Utredningen anger att den tekniska utvecklingen har lett till att internet blivit en plats för utnyttjande av människor, barn och unga vuxna. Detta bekräftas av olika barnrättsorganisationer i Sverige, till exempel ECPAT och Netclean. Nätbrott är svåra att upptäcka och precis som med andra sexualbrott, träder de flesta offer av sexualbrott på distans inte fram eller anmäler.

Utredningen har identifierat att nuvarande lagstiftning ger ett tillräckligt skydd för sexualbrott på distans (våldtäkt och sexuellt övergrepp). Dock pekar utredningen på att det straffrättsliga skyddet vid distansbrotten är alltför begränsat när det gäller gärningar då förövaren inte tagit del av det sexuella övergreppet i realtid utan först efteråt tittar på en översänd video. Förövaren kan då inte dömas för det allvarligaste sexualbrottet, våldtäkt.

Utredningen formulerar ett antal principer som bör gälla för straffansvaret för alla sexualbrott på distans:

- Det bör inte ha någon betydelse vem som utför den sexuella handlingen;
- Det bör vara graden av kränkning som avgör rubriceringen;
- Det bör inte krävas närvaro i realtid;
- Brottsfullbordandet vid distansbrotten bör inte förutsätta att övergreppet dokumenterats.

Sexualbrott på distans kan härmed dömas som det allvarligaste sexualbrottet och med det nya straffminimum som utredningen föreslår.

Sexualbrott mot barn är ett särskilt allvarligt brott som det finns starka skäl till att ge ett straffrättsligt skydd. Utredningen hänvisar till forskning att skadorna för barnet är likartade där barn på distans tvingas utföra sexuella handlingar på sig själva oavsett om det sker i realtid eller inte. Utredningen anger också flera fall där förövaren beställt sexuellt övergrepp på barn från vuxna i ett fattigt land. Övergreppet skedde i realtid men hade naturligtvis även i fall av en översänd video varit mycket allvarligt och betingat ett högt straffvärde.

Det kan framstå som stötande för rättskänslan att två lika handlingar ges olika brottsrubricering och att straffskalorna blir olika om brottet äger rum i realtid eller efter en fördröjning. Detta talar för utredningens förslag. Samtidigt finns problem med detta förslag. En handling kommer nu att betecknas som våldtäkt där det varken föreligger fysisk närhet eller visuell kontakt i realtid. Våldtäktsbegreppet fjärras nu ytterligare från en allmän förståelse av vad detta övergrepp innebär. Det hänger samman med att det sexuella övergreppet via video i realtid nu bedöms som våldtäkt. Redan detta är dock ett exempel på en utsträckning av våldtäktsbegreppet som inte är oproblematiserbar.

Ett annat problem med utredningens förslag är att det inte är klart vilka fall som åsyftas då det gäller vuxna och som nu ska bedömas som våldtäkt med åtföljande straffskala. Likaså är förslaget att brottets fullbordan inte bör förutsätta att övergreppet dokumenteras oklart. Om brottsoffret inte skickar videon eller om förövaren ångrar sig och inte vill ha inspelningen, ska ett sådant fall ändå bedömas som våldtäkt?

Möjligheten att ge höga straff för sexuella övergrepp på distans utan att de sker i realtid finns redan. Grovt utnyttjande av barn för sexuell posering kan nu ge sex års fängelse. Detta brott har samma straffmaximum som våldtäkt. Det är straffminimum som skiljer. Om sexuella övergrepp på distans som inte sker i realtid ska bedömas som våldtäkt innebär det att straffminimum med det nya förslaget till straff för våldtäkt höjs från sex månader till tre år, dvs. en höjning med sex gånger.

Kriminologiska institutionen anser att det finns skäl för utredningens förslag till straffskärpning för sexuella övergrepp som sker genom video men inte i realtid, men att ett antal problem med en sådan straffskärpning inte beaktats. Institutionen avstår därför att ta ställning till förslaget.

Straffsystemets principer

Det särskilda yttrandet i utredningen inleds med att ange en central princip för straffsystemet: "En utgångspunkt vid övervägandet av förstärkningar av det straffrättsliga skyddet är i vad mån en straffskärpning svarar mot de principer som vårt nuvarande straffsystem vilar på. Enligt humanitetsprincipen bör straff, som utgör statens yttersta maktmedel mot medborgarna, endast användas när det finns starka skäl för det, och det lidande som straffet tillfogar den enskilde bör inte vara större än vad som är absolut nödvändigt".

Utredningen föreslår straffskärpningar för åtta sexualbrott. Detta sker i en situation av kraftig accelererande kriminalisering och straffskärpning och inte minst vad gäller sexualbrotten och andra brott mot person. Utredningen beaktar inte denna historiskt exceptionella utveckling eller kostnaderna, i vid mening, för denna utvidgning av

strafflagstiftningen. Om expertutredningar ska utgöra ett tillskott till den allmänna debatten måste de uppvisa självständighet i förhållande till den politiska makten och hävda grundläggande juridiska principer.

Slutsats

Kriminologiska institutionen anser inte att utredningen gett rimliga empiriska, juridiska eller principiella skäl för att höja minimistraffet för våldtäkt från 2 till 3 år och för köp av sexuell tjänst från böter till fängelse och avvisar därför dessa förslag. Institutionen anser att det finns skäl för utredningens förslag till straffskärpning för sexuella övergrepp som sker genom video men inte i realtid genom att likställa detta brott med dem som sker i realtid. Ett antal problem med en sådan straffskärpning har dock inte beaktats varför institutionen avstår från att ta ställning till förslaget.

Remissvaret har beretts av Polina Smiragina-Ingelström och Henrik Tham.